

Jezikoslovne stvari.

Prijátelj—telja. — V novinah je vprašal nekdo, ki sam sebe imenuje ne-jezikoslovca, kako se prav piše, ali: prijatelj, - telja, ali: prijatelj, - tla? — Potegnil se je on za obliko: prijátelj, - tla. Uzroke imenuje te: „1) ker narod izréka: prijátu (po resnici izreka: prjátu), - tla, kakor ôru, ôrla, ógu, ógla, in ker je znano, da se v narodnih ustih samo „l“ na konci besede prestvára na „u“ ali „v,“ česar „lj“ nikoli ne déla; 2) ker besede z okončkom „lj“ izvirajo od glagolov, namreč: učiti: učítelj; pisati: pisatelj, in ker je vse to novo, prostemu človeku nikdar sluzeče blago, a stara, vsemu narodu znana beseda: prijátelj nema glagola, od kodar bi izvirala.“

Odgovor je ta. Beseda: ôrel, ôrla se staroslovenski piše: orilŭ, orŭla ter ima obrazilo: ilŭ, primeri litovski: eris, arelis, gotski: ara, starovisokone-mški: aro, srednjevisokone-mški: arn, novovisokone-mški: aar, sanskritski: ara, schnell, Mikl. lex. 514; a beseda: ógel, ógla, ako znači: Winkel, ima obrazilo: lŭ (novoslovenski: l) ter se je staroslovenski izrékala: aglŭ (ongl); drugačna je ta stvar, ako vprašatelj morebiti hoče misliti, da ógu bodi: Kohle, ker v tem slučaju ima obrazilo: li (lj), in prav se piše: ógelj óglja, staro-slovenski: agli. Zategadelj besede: ôrel, ógel in ógelj nemajo nič posla z besedo: prijátelj, v katerej vidimo obrazilo: telj (prijá - telj). Besed s tem obrazilom v starej slovenščini in še v drugih slovanskih jezicah nahajaš na kúpe, če tudi je kranjski, koroški in štirski Slovenec pogubil vse to, razven jedí-nega ostanka: prijátelj; da v ôgerskej slovenščini obrazilo: telj še ni mrtvo, to bodemo k malu videli. Zatorej ako zdaj v pisanji zopet rabimo oblike: učítelj, pisátelj, rodítelj itd. nikakor ne moremo reči, da so nove, da so skovane; kajti staroslovenske so, zopet povzdignene v poprejšnje poštenje. — Denes nova slovenščina ter z njo vred vse južno slovanstvo res **nema** glagola, od katerega se je porodila beseda: prijátelj, a imela ga je stara slovenščina ter še zdaj ga imajo drugi slovanski jezici.

Ta glagol je staroslovenski: prijati, vorsorgen, etwas hegen oder pflegen, gönnen, lieben; v zdanjem času se je govorilo: prijaja, prijaješi, poleg: přēja, přeješ, kar bi novoslovenski slulo: prijati; prijám, prijaš, poleg: přejem, přeješ; tudi staroruski je bilo: prijáti; prijáju, prijáeši, freundlich gesinnt sein; češki je še zmirom navadno: přáti, poleg: příti, a v zdanjem času: přjí, gewogen sein, wohlwollen, gern haben, Jungmann; tudi Poljaku še rabi: przyiać, poleg: przyiaiać, in v zdanjem času: przyiaię, ge-wogen sein, Linde. — Slovanščina s to besedo ne stojí mej indoevropskimi je-ziki osamljena, kajti sanskritski je: pri, lieben, gotski: frijôn, starovisoko-nemški: frijon, lieben, od kodar potem deléznik zdanjega časa: friunt, amicus, novovisokone-mški: freien: ein Mädchen freien; freund, amicus, Mikl. lex. 689; Graff 3,784. — Nova slovenščina od tega glagola nema jedínega samostal-nika: prijátelj, ker v starejših pisatelj čitamo: prijázen, - znif, Freundschaft, prijaznjív adj., freundlich, staroslovenski: prijazní f., Liebe, Wohl-wollen, prijaznívŭ adj., wohlwollend, theuer, kar nam zdaj slôve: prijaz-nost f., Freundschaft, prijázen, - zna, - zno adj., freundlich.

Še poglédimo, kakšno obliko ima beseda: prijátelj pri drugih Slovanih! — Staroslovenski je: prijatelj, - telja; serbski: prijatelj, - telja; ruski: prijátelj - telja; poljski: przyjaciel, - ciela, Linde; češki: přítel — tele, a v imenoválniku množtv. št.: přátelé: kdo přeje druhému; slovaški: prátel, - tela, Jungmann. — Naš Dalmatin v sv. Mat. XXII., 12 piše: priatel, in Trubar na istem mestu: periatel, a Dalmatin v sv. Luki XVI, 9: sturite si priatele, in Trubar na istem mestu: sturite sebi periatele. V Bohoriči se nahaja: pèrjatel cesarju; zvest pèrjatelju, syntax 6; z' pregledajnjem oli z' šonajnjem se pèrjатели obdàržé, syntax 27.

Vse to nam jasno kaže, da je pisati: prijátelj, - telja, a ne: prijatelj, - tla; kajti kakor od glagola: pisa - ti dobivamo samostalnik: pisa - telj, tako od glagola: prija - ti dobivamo samostalnik: prija - telj. A slovansko deblo: prija, kadar hoče zaznamenati pojem: Freund, poleg obrazila: telj privzémlje tudi obrazli: an, ak; znano je namreč, da Serbu poleg oblike: prijatelj rabita soobliki: prijan, prijak, Vuk, in tudi beli Kranjec govori: prijan, Freund. — O samostalnem obrazilu: telj Miklošič v knjigi: Bildung der Normina im Altslovenischen tako uči: „obrazilo: telj ustvára deláteljne samostalnike (nomina agentis) ter v svojem bitji ustreza sanskritskemu obrazilu: tr; primeri staroslovenski: datelj gerškemu: δοτήρ, latinskemu: dator, sanskritskemu: dâtr.“

Zeló pomótna je dalje vprašateljeva misel, kakor bi se v novej slovenščini konci besede samo „l“ izrékal za „u“ ali „v“, ker takisto v nekaterih slučajih slóve tudi „lj“; ogerski Slovenci govore „o“ namesto našega „u“ ali „v.“ Da kranjski Slovenci govore: ógu, Kohle, namesto: ógelj, óglja, to smo uže zgoraj povedali, kajti Serb izréka in piše: ugalj, uglja, Vuk, in Miklošič v knjigi: Vergleichende Lautlehre na 200. str. velí: „večina Slovencev izreka „u“ tudi namesto mehkoglasnega „lj“; tako ogerski Slovenci: krao, roditeo, namesto kralj, roditelj.“ — Vzemimo zdaj Kuzmičevo ogersko-slovensko sv. pismo v roko! Ondu čitamo: krao, Mat. II. 2; XXII. 7, 11, 13; XXV, 34, 40; Ivan krstiteo, Mat. III, 1; XI, 18; priateo, Mat. XXII, 12; nepriateo, Mat. XIII, 25, 28; obeseliteo, Ivan XV, 26; vučiteo, Mat. XXII, 36; — namesto: kralj, kerstítelj, prijátelj, neprijátelj, obveselítelj (Tröster), učítelj. Vendar v Kuzmiči nahajamo tudi: vučitel, Mat. IX, 11; XXII, 16, 24. — Samo ob sebi se uméje, da tudi v Kuzmiči zopet čitamo „l“ (redko „lj“), kadar je beseda podaljšana: posluhnovši krala, Mat. II. 9; prispodobno je kralstvo nebesko k človeki krali, Mat. XXII, 22; vnougi kralove (viele Könige), Luk. X. 24; Ivana krstítela, Mat. IX, 14; XI, 11, 12; XVI, 14; včinte si priatele, Luk. XVI, 9; lubte nepriatele, Mat. V, 44; nej je vučenik več od vučítela svojega; popolni je pa vsaki, či je, liki (kakor) vučiteo njegov, Luk. VI, 40; roditelje njegovi (imenoválnik množtv. št.); Luk. II, 41. — namesto: kralja; človeku kralju; mnogi kraljeve (imenovalnik množtv. št.); kerstítelja; prijátelje itd.
